

Buzás Gergely

A kishánai vár története

A tanulmányban szereplő rekonstrukciós grafikák a szerző, Szőke Balázs, a Narmer Bt. (Tóth Márton Zoltán) és a 3Dexpert.net munkái, melyek a kishánai vár 2011-ben megnyitott kiállításához, illetve az ott bemutatott térhatású filmhez készültek

2012

MÁTYÁS KIRÁLY MÚZEUM
VISEGRÁD

A Kompoltiak és Kispána

A kispánai vár a későközépkori magyar nemzeti rezidenciák egyik legszebb és legjellegzetesebb emléke. Története jól példázza a földesúri lakóhelyek fejlődését és átalakulását, folyamatos idomulását az állandóan változó történelmi körülményekhez.

Kispána az ország egyik legelőkelőbb származású nemzetségének, az Abáknak a birtoka volt. Az Aba nemzetség a Szent István királlyal rokonságban álló Aba Sámuel királytól (1041-1044) származik, akit a közeli Abasár monostorában temettek el.¹ A szomszédos Domoszló falu névadója Domoszló herceg, feltehetően

Sámuel király fia, aki a pécsváradi apátságban hunyt el szentség hírében.² A mai Kispána falu elődje, Egyházasnána a XII. században már bizonyosan létezett. A település Mindenszentek tiszteletére épült temploma³ – amely a kispánai vár mai kápolnájának elődjével azonos – a régészeti feltárások tanúsága szerint eredetileg egy patkóíves apszissal ellátott rotunda volt. Körülötte, a templomdombon terült el a falu temetője, amelynek legkorábbi datálható sírjai a XII. századból származnak.⁴

1. *Kispána környéke az Aba nemzetség fontos központjaival*

2. *Az Árpád-kori kishánai templom rekonstrukciója*

- 3 *Az Árpád-kori kishánai templom alaprajza*

2. *Az Árpád-kori kishánai templom rekonstrukciója*

7. A Kompoltiak birtokai 1439-ben (Engel Pál nyomán)

A 13. század elején az Aba nemzetség egyik ágából jött létre a Kompolti család, akik monostorukat a család őseről elnevezett Kompolton építették fel.⁵ A família a 13. század végén két testvér, Kompolti Péter és Pál révén két ágra vált szét. Kompolti Péter szerezte meg Nána birtokot. Péter az utolsó Árpádok és Károly Róbert uralkodása alatt hatalmas vagyronra és magas udvari hivatalra (asztalnokkancellár, királynéi tárnokmester) tett szert.⁶ Vagyona lehetővé tette számára hogy várat is építsen: valószínűleg ő emelte a Mátra egyik csúcsán, Domoszló határában, Oroszlánkő várát.⁷

8. Oroszlánkő várának romjai

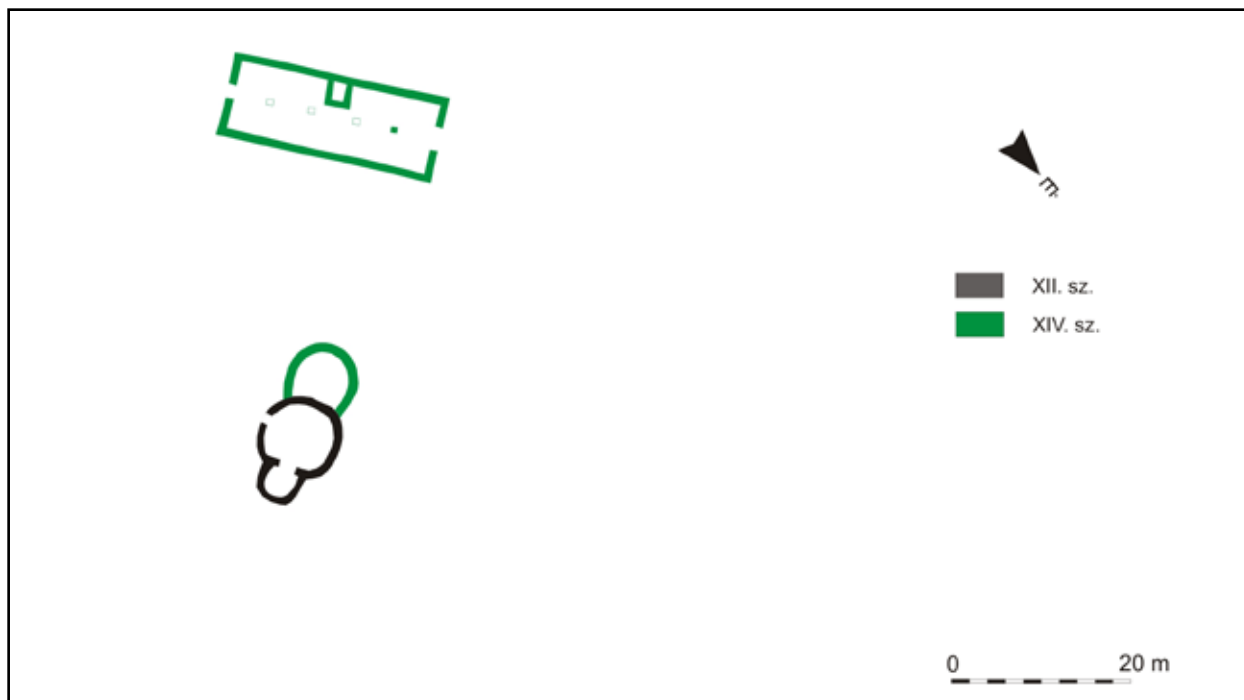
◀ 4-6. Az Árpád-kori kishánai templom rekonstrukciója

9. A XIV. századi kishánai udvarház és templom rekonstrukciója

► 10 - 12. A XIV. századi kishánai udvarház és templom rekonstrukciója

13. A XIV. századi kishánai udvarház és templom alaprajza

Kompolti I. István építkezései

1325-ben Péter három fia: Gergely, István és Kompolt megosztották az atyai örökségen. Oroszlánkő vára osztatlan közös tulajdonukban maradt. Egyházasnána falut István kapta, aki ide is helyezte székhelyét, és ezért ő és utódai már a Nánai Kompolt nevet használták.⁸ István apja révén juthatott be az Anjouk királyi udvarába: 1342-ben udvari lovagként, 1343-45-ben hevesi, 1360-1365-ben gömöri ispánként említik,⁹ ami magas társadalmi státuszát mutatja. Ő volt az, aki a nánai plébániatemplom mellett felépítette az első nemesi udvarházat.¹⁰ A templomdomb délnyugati részén egy 11 x 25 méteres épületet emelt. Kőből készült pincéjét a domboldalba vágták. A pince egyik bejárata az északi fal közepén nyílt. Ide egy meredek rámpa vezetett le a dombtól. Feltehetően volt egy másik ajtó is a mára már alapozásig elpusztult déli falon is. A pince kis belmagasságú terét fagerendás

mennyezet fedte, amelyet négy kőlapra állított faoszlop támasztott meg. A padlót párnafákra helyezett deszkázattal burkolták. A helyiség világítását magasra helyezett, aknás szerkezetű, kőkeretes pinceablakok biztosították. A nyugati fal közepéhez hypocaustum (padlófűtő) kemenyce épült, amely a földszintet fűtötte. A kemencét nem a pince felől, hanem kívülről tüzeltek. Az épület felső szintje feltehetően favázszerkezetes lehetett. Erre vall a pince csekély falvastagsága valamint, hogy a keleti fal teljes magasságában fennmaradt északi felén megfigyelhető volt, amint a pincefödém gerendázata teljesen átfutott a pincefal felett. Ennek ugyanis akkor van csak értelme, ha a földemgerendák hozzá voltak rögzítve a földszint faszerkezetű falának gerendáihoz. A ház földszinti bejárata a terep formája és a pince nyílásainak elhelyezkedése miatt aligha képzelhető el más helyen, mint a keleti fal közepén, ahol ebben a periódusban még

14. A XIV. századi kishánai udvarház hypocaustumának rekonstrukciója

nem volt pincelejárát. A földszint elrendezéséről kevés információval rendelkezünk. A bejárat feltételezhető helye, de főleg a hypocaustum elhelyezése arra vall, hogy az épület közepét egy nagyobb fogadóterem foglalhatta el. A hasonló jellegű Károly Róbert kori visegrádi királyi kúria jobban ismert elrendezése¹¹ alapján esetleg feltételezhetjük, hogy e középső terem északi és déli végén lehetett egy-egy lakószoba, esetleg kéthelyiséges lakosztály, és talán a padlástérben is számolhatunk lakóhelyiségekkel. Nem zárható ki, hogy az udvarház és a templom közelében, a templomdomb északi, a temetőn kívül eső részén még egyéb, az uradalomhoz tartozó gazdasági építmények is álltak. A vár északi szárnyában, a Zsigmond-kori udvarház épületétől északra előkerültek olyan karólyukak, amelyek még a Zsigmond-kori ház felépítése előtti időből származnak, de eredeti funkciójuk (épület vagy kerítés) már nem volt tisztázható.¹² Valószínűleg István ispán rezidenciájának kiépítésével függhetett össze, hogy a templomot nyugat felé egy ovális alaprajzú, a hajóval közel azonos méretű toldalékkal látták el. Talán ebben a bővítésben kereshetjük a kegyúr magánoratóriumát magába foglaló karzat építményét.

15. A visegrádi királyi palota I. Károly-kori lakóépületének feltárása

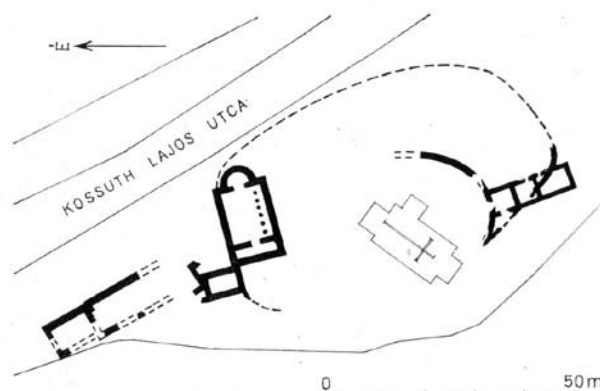

16. A visegrádi királyi palota I. Károly-kori lakóépületének rekonstrukciója

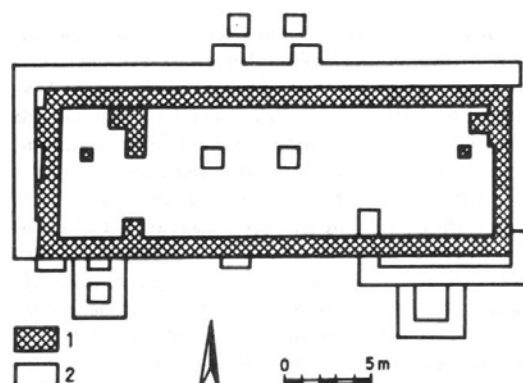

17. A XIV. századi kislánai templom rekonstrukciója

A kislánai Anjou-kori nemesi udvarház a XI. századtól ismert egyszerű udvarháztípus kései képviselője. A típus korai példái, a XI. századi belényesszentmiklósi hercegi¹³ és zirci királyi udvarházak,¹⁴ valamint a helembaszigeti XIII. századi érseki kúria¹⁵ eredetileg tagolatlan belső terű, nyújtott téglalap alaprajzú épületek voltak. A XIV. század első feléből, a királyi székhelyen, Visegrádon kerültek elő ennek az épülettípusnak további emlékei.¹⁶ E visegrádi épületek nagyságrendje, emeletes elrendezése, alaprajzi formája és hypocaustumos fűtése hasonló megoldásokat mutat a kislánaiával, és közöttük sem ritkaság a részben, vagy egészében faserkezetű felépítmény. Lényeges különbség, hogy a visegrádi Anjou-kori nemesi, illetve uralkodói házak pincéjében, illetve földszintjén elhelyezett hypocaustumokat soha sem kívülről fűtötték. Egyetlen kívülről fűtött házat ismerünk csak innen: egy valószínűleg egyszintes faépületből került elő ilyen kemence, de itt azért választották ezt a megoldást, mert az épület alatt nem volt pince, a kemence pedig a földszinti szoba fűtésére szolgált.¹⁷ Kislánán ez a sajátos hypocaustum elrendezés minden bizonnyal a pince bortároló funkciójával függhetett össze: ezért nem akarták, hogy a kemence a tüzelőajtón keresztül fűtse a pince terét.

18. A XI. századi zirci királyi udvarház alaprajza

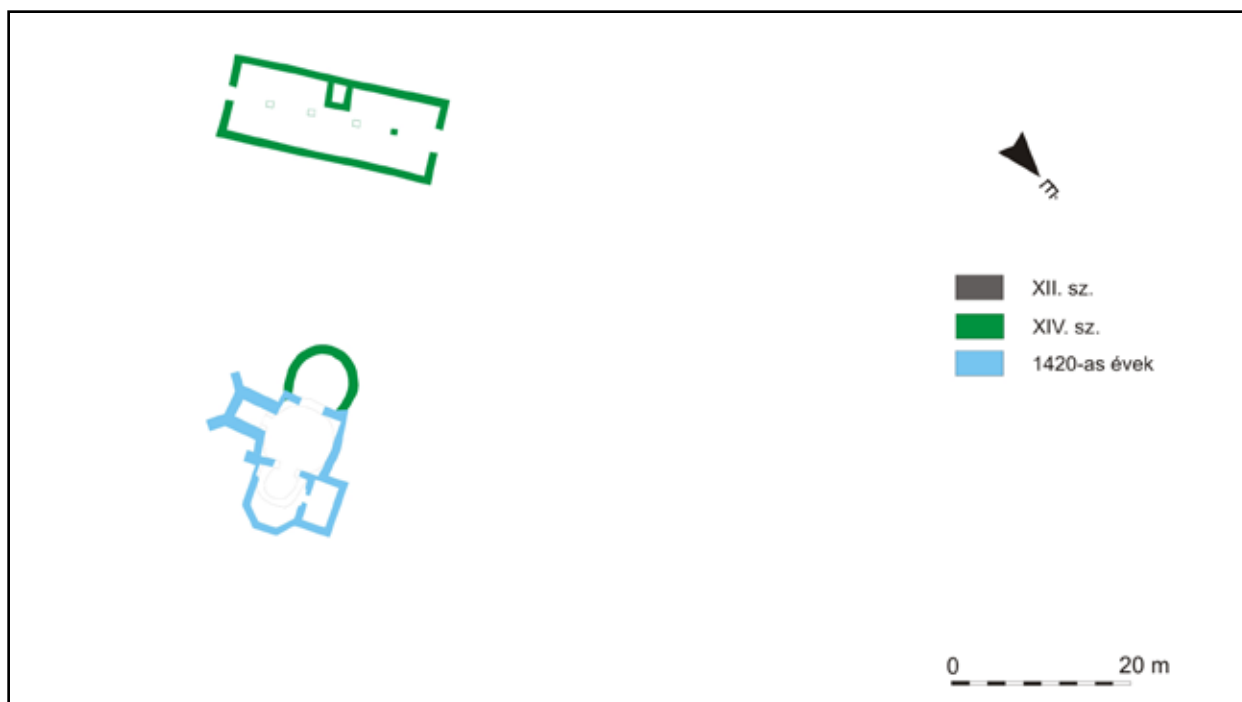
19. A XI-XII. századi belényesszentmiklósi hercegi udvarház alaprajza

20. A kishánai udvarház és templom rekonstrukciója 1430 körül

► 21-23. A kishánai udvarház és templom rekonstrukciója 1430 körül

24. A kishánai udvarház és templom alaprajza 1430 körül

Kompolti II. István és László építkezései

Nánai Kompolti István fia, II. István, apjánál is magasabbra jutott, ő már bárói rangot szerzett: miután 1411-17-között állandó bírótárs volt, 1423-tól 1425-ben bekövetkezett haláláig viselte az országbírói méltóságot.¹⁸ Három fiát: Pétert, Lászlót és Jánost szintén udvari tisztségekhez jutatta. Péter már 1415-ben a királyi udvarban tevékenykedett, 1417-től haláláig pedig pohárnokmester volt.¹⁹ 1420-ban, Zsigmond király mellett a husziták ellen harcolva, Prágánál esett el.²⁰ Halála után tiszttét testvére László vette át, és viselte haláláig, 1428-ig.²¹ István országbíró és fiai építették újjá, valószínűleg egy tűzvészt követően,²² az ekkor már Kishánának nevezett falu²³ plébániatemplomát. A román-kori rotunda apszisát és hajóját lebontva helyére egy gótikus templomot emeltek, a régi templomból mindössze a nyugati karéjt tartották meg. Az ap-

szis helyére két boltszakaszos, bordás boltozatú, támpilléres, poligonális záradéku, mérműves ablakkal áttört falu szentély és annak északi oldalára sekrestyét építette. Az újonnan épült négyzetes hajó déli oldalát toronnyal látták el, amelynek négyzetes alaprajzú alsó részét bordás boltozat fedte, felső, nyolcszögletű emeletét pedig mérműves díszű csúcsíves ablakok törték át. 1428-ban már a templom új szentélyébe temették el Kompolti Lászlót, akinek sírköve is fennmaradt.

A hajó magasan álló ÉK-i sarkánál megfigyelhető, hogy itt az eredeti rotunda egy falcsonkját meghagyva, ahhoz építették hozzá lényegében egy periódusban az új hajó, a sekrestye és a szentély falait. Az új templomhajó egyszerű, boltozatlan, téglapadlóval burkolt tér volt. Az északi fal közepén, és a déli fal keleti végén mutatkozó kiromlás arra vall, hogy ezeken a pontokon egy-egy ablak világíthatta meg. A rotundának felle-

25. A kishánai udvarház és templom rekonstrukciója 1430 körül

hetően a déli falából is meghagytak egy részt, minden bizonnyal a kaput és környékét, és arra építették rá az új hajóval együtt készült déli tornyot. A vár pusztulásakor emiatt omolhatott ki a torony alól ez a régebbi, a toronnyal egybe nem kötött falszakasz a kapuval együtt.

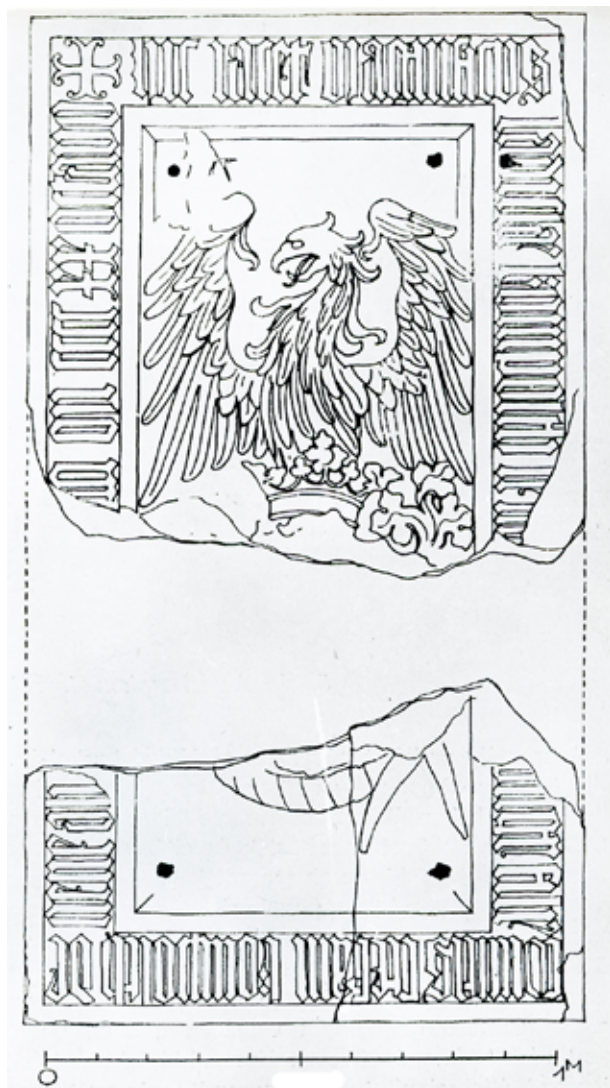
A hajóénál egy lépcsőfokkal magasabb szentély téglapadlójába süllyesztve helyezték el Kompolti László sírkövét, amely a téglafalazatú kriptát fedte. A sírkőnek Lux Géza és Csányi Károly felméréséből és fotójáról ismert darabjai²⁴ közül ma mindössze egy töredék van meg. A sír mögött helyezkedet el az oltárlépcső, amely mögött, magasabb szinten, szintén előkerült az eredeti téglaburkolat egy részlete, maga a főoltár azonban nyomtalanul elpusztult. A szentélypoligon sarkai egy-egy tompaszögű sarokkváderrel indulnak az egykori oltárlépcső szintjén. A szentélypoligon ma is magasan álló ÉK-i falszonkján megfigyelhető a szentélyboltozat boltvállának és homlokíveinek fészke. Ez, valamint az ásatásból előkerült zárókő és kétszer-hornyolt profilú boltozati bordák lehetővé teszik a szentély egyszerű kétszakaszos keresztboltozatának teljes és pontos rekonstrukcióját. A szentély közepén fekvő sírgödörbe zuhanva előkerült az egyik szentélyablak szarköve. A profilazonosságok alapján hozzá kapcsolható többi

faragványtöredék segítségével rekonstruálható a szentély kívül egyenes, belül csúcsíves keretézésű, osztatlan, háromkaréjos csúcsívvel záródó ablakai. A szentélyfalak lepusztulás arra vall, hogy az ablakok eredetileg a poligon déli, délkeleti és keleti falán helyezkedhettek el. A szentély nyu-

26. Kompolti László sírköve kishánáról (Lux Kálmán nyomán)

gati boltszakaszának déli falán, még Lux Géza és Csányi Károly felmérésén és fotóin jó látható magas falsonk kizárja, hogy ott ablak lehetett volna. Itt a fennmaradt falifülke, illetve az említett dokumentumokon látható faláttörés arra vall, hogy egy olyan fülke volt, amelyben a papi széket helyezték el. A szentély falait és támpilléreit pálcával és rézsűvel profilált faragottkő lábazat ölelte körül. A szentély északi oldalához csatlakozott a vele egybeépült, téglalap alaprajzú sekrestye. A sekrestye egyetlen ajtaja a szentélyből nyílt. Kőkeretnek mára csak a fészke őrződött meg. Az ajtót egykor a falba csúsztatható reteszgerendával lehetett elzárni. E gerenda vége ma is látható a szentély falában. A sekrestye belsejében, a keleti falon egy kifolyónyílás figyelhető meg, ami arra vall, hogy itt lehetett a lavabófülke (a papi kézmosó).

27. *Kompolti László sírkövének felmérése (Lux Kálmán nyomán)*

28. *A kishánai templom szentélyének feltárása (Pámer Nóra dokumentációja nyomán). A szentély közepén Kompolti Lászlónak, az Árpád-kori rotunda apszisának alapozásába belevágott, falazott sírja, benne a templom egyik szentélyablakának keretköve*

A templomhajó déli oldalához csatlakozó gótikus tornyot eredetileg faragott kő lábazati párkány övezte. A torony alsó, négyzetes alaprajzú tömbje két szintet foglalt magába. A magasabb földszint kapuelőcsarnokként működött. Belső terét a szentélyéhez hasonló, de azzal nem teljesen azonos kétszer hornyolt bordákkal képzett boltozat fedte. Déli falán kőkeretes kapu nyílt. Talán ehhez kapcsolható egy, a várból ismert körtetagos kapukeret-kő. A kapu felett egy kis ablak világíthatta meg a teret, ennek azonban mára csak a teherelhárító íve maradt fenn. Az első emelet templomhajó felé néző falán feltehetően egy ajtó lehetett, bár csak a teherelhárító íve maradt fenn, de a torony felső szintjeit csak ezen át lehetett megközelíteni. Eszerint a toronyelemet kis karzatként működött. Ennek a karzatnak a terét egy kis ablak világította meg a déli falon, ennek azonban nem maradt fenn a kerete. Négyyszögű toronyrész déli sarkait átlós támpillérek támasztották meg. Ezek erősen sérültek, de a délkeletin fennmaradt a ferde, kőburkolatos fedlemez felső eleme. Az első emelet profilálatlan kőpárkány zárja, amelynek gúla alakban emelkedő tetejébe metsződik bele a két felső szint nyolcszögű, kváderekkel armírozott sarkú tömbje. A templomhajó főpárkánya a to-

29. A kishánai templom Zsigmond-kori tornya

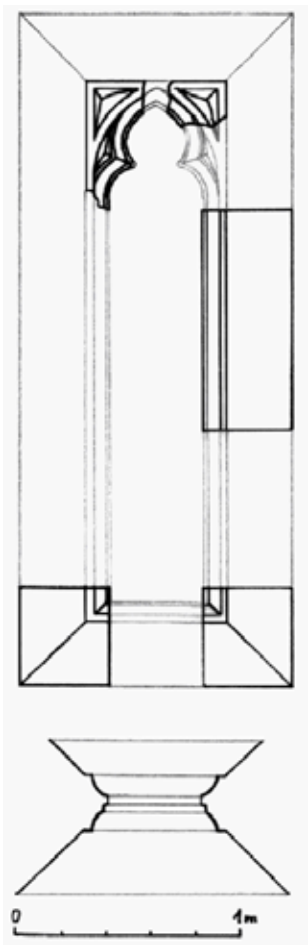
rony első emeletét lezáró párkánynál magasabban helyezkedett el. Ezt a szintkülönbséget az első emelet párkányának rézsűs lezárását folytató, faragott kővel burkolt rézsűvel hidalták át. A torony második emeletét egy álló téglalap alakú, élszedett keretű ablakocska világította meg a déli oldalon. Vele szemben, az északi falon egy bűvönnyílás vezetett a templomhajó padlásterébe. A harmadik emelet volt az egykori harangszint. Ennek déli, keleti és nyugati oldalát egy-egy mérműves ablak töri át. Mindhárom ablak eredetileg teljesen azonos kiképzésű volt. Az élszedett keretprofiljuk a csúcsíves záradékbán homorlatos profilra vált át. Valószínűleg mindegyik mérművet egyetlen kőből faragták, bár a keleti nem maradt fenn. Elpusztultak az ablakok osztósudarai is. A kétszartatú ablakok nyílásait félköríves, orrtagokkal díszített ívek zárják le. Felettük egy négykaréjos tagolású kör helyezkedik el. A mérművekben nincs üvegfa, azok tehát mindig is nyitottak voltak. Az északi oldalon a másik három ablaktól eltérő, mérmű nélküli, kisebb méretű, élszedett profilú, osztatlan, csúcsíves ablakot helyeztek el, nyilván mert ez az oldal a templom tetőzetére nézett.

30. A kishánai templom belseje

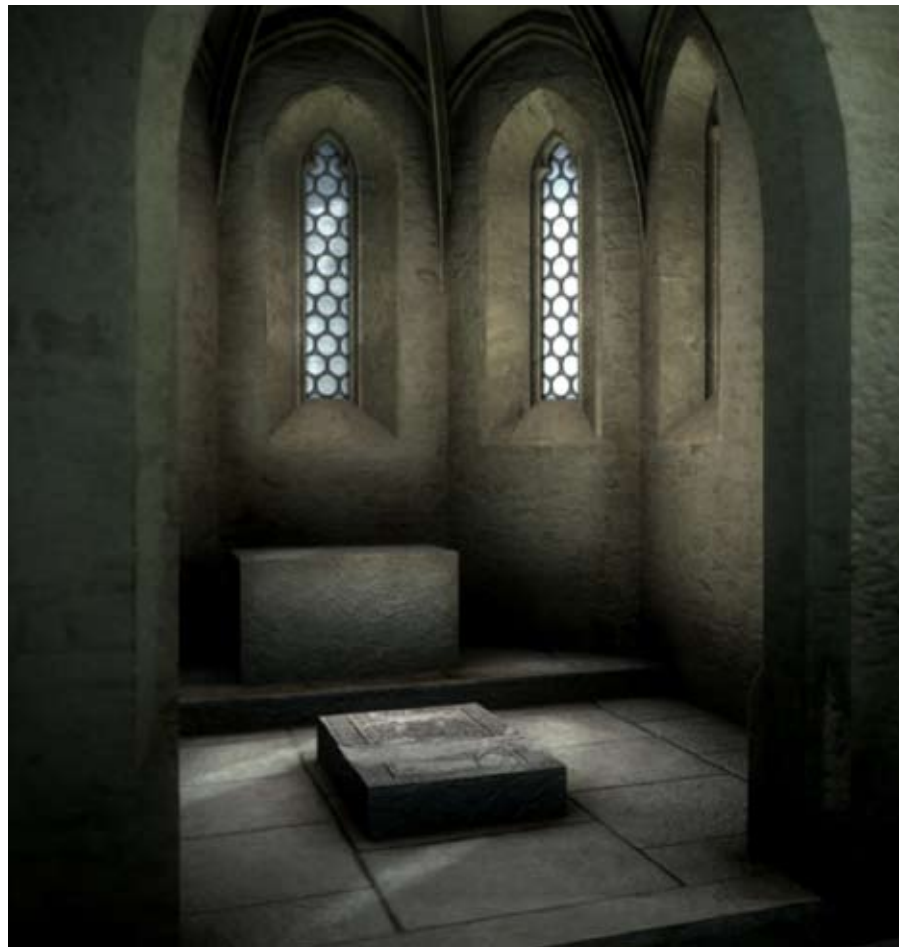

31. A kishánai templom Zsigmond-kori szentélyének rekonstruált boltozata

32. A kishánai templom szentélyablaka (Nagy Szabolcs Balázs rajza)

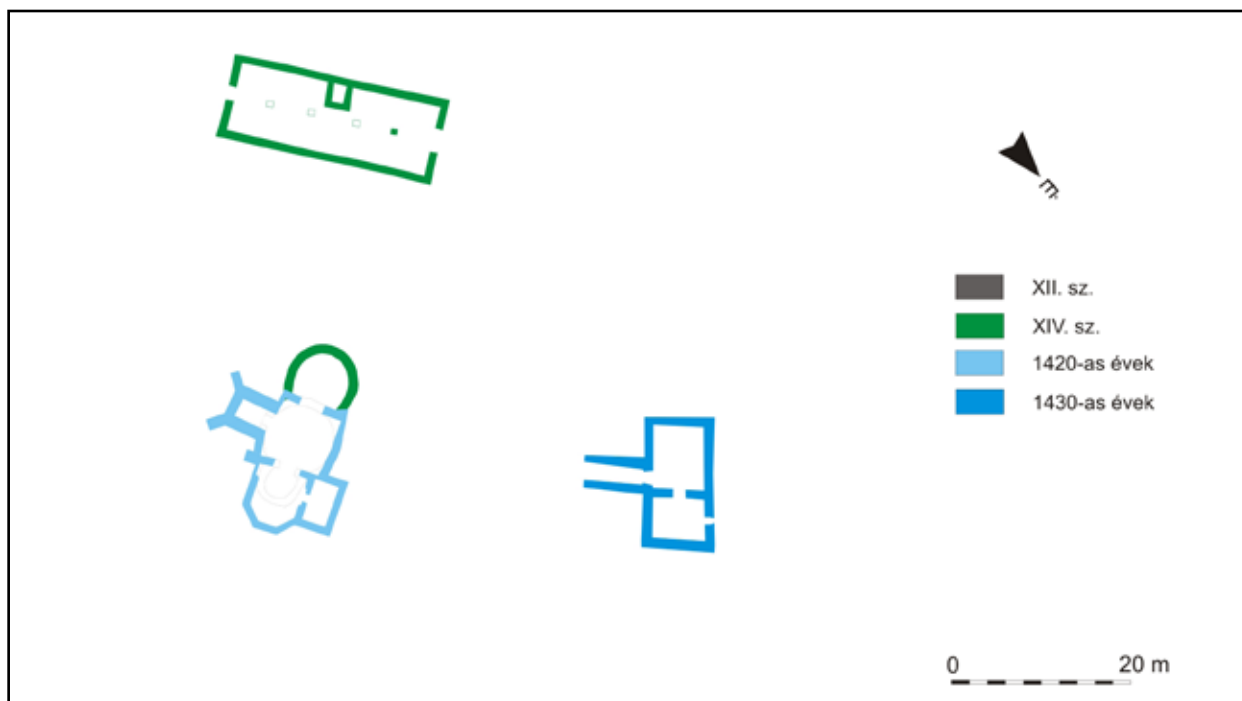
33. A kishánai templom Zsigmond-kori szentélyének rekonstruált belső tere

34. A kishánai udvarház és templom rekonstrukciója az 1430-as években

► 35-37. A kishánai udvarház és templom rekonstrukciója az 1430-as években

38. A kishánai udvarház és templom alaprajza az 1430-as években

Kompolti I. János építkezései

István országbíró harmadik fia, János folytatta testvérei karrierjét. Bátyja, László 1428-ban bekövetkezett halála után ő lett a család feje, bár valószínűleg még meglehetősen fiatal lehetett. Talán ezért nem kapta meg azonnal a pohárnokmesteri méltóságot, amit így unokatestvére, a család körüli ágából származó Kompolt fia Pál vett át. 1432-ben már ő is osztozott Pállal e tisztségben egészen 1438-ig. 1441-ben hevesi ispán, 1449-től pedig haláláig ajtónálló mester volt.²⁵ Tari Ruppert lányát, Margit vette feleségül.²⁶ 1451-ben, Hunyadi János kormányzó mellett, a cseh Jan Giskra ellen harcolva Losoncnál esett el.²⁷ Kompolti János pohárnokmestersége idején épített fel a kishánai templomdombon egy új udvarházat. Az udvarház építésének relatív kronológiáját a nyugati pincehelyiség déli falában, a pinceajtó fölé befalazott, kétszerhornyolt boltozati borda

igazolja: ez a borda a kápolna gótikus bordáival egyezik, így befalazására csak a kápolna építésével egy időben, vagy az után kerülhetett sor. A keltezést pontosítják a pincegádor alapozásánál feltárt Zsigmond quaringok,²⁸ ezeket ugyanis 1430-ban kezdték verni,²⁹ tehát az építkezés már bizonyosan az 1430-as években indult meg.

Az új udvarház kéthelyiséges, alapincézett, emeletes kőház volt. Pinceszintjét egy válaszfal egy nagyobb nyugati és egy kisebb keleti helyiségre osztotta. Ezek egy átjáró kötötte össze. A keleti pincehelyiség gerendafödémjének fészkei a déli és az északi falon is megfigyelhetők. A teret az eredeti járószint felett 165 cm-es magasságban gerendafödém osztotta meg, melynek gerendafészkei szintén az északi és a déli falon figyelhetők meg. A födém két keleti gerendája egy gerendavastagsággal magasabb szinten helyezkedett el. Az osztófödém feletti szintre egy kis ajtó vezetett be az épület északi

39. A kishánai udvarház az 1430-as években, rekonstrukció

ki oldaláról. Az ajtó nyugati oldalán vakablak található. Ezt a szintet világította meg egy pinceablak, amely a keleti falban nyílt. Az alsó szinten mindössze egy vakablak található, a válaszfal ajtajától északra. A nyugati, nagyobb pincehelyiség eredeti fafödémjének a falak erő-

sebb lepusztulása miatt nem maradt nyoma, de egykori létére biztosan következtethetünk abból a tényből, hogy a későbbi szegmensíves dongaboltozat vállaival utólag már elvágták az eredeti pinceablakokat. A teret ugyanis eredetileg két pinceablak világította meg: egy a déli, egy pe-

40. A kishánai udvarház az 1430-as években, rekonstrukció

41. A kishánai udvarház az 1430-as években, rekonstrukció

dig az északi falon. Ez utóbbi, később elfalazott, de nyomaiban ma is jól megfigyelhető ablak igazolja, hogy az épület északi traktusa ebben a periódusban még nem létezett, éppen annak építésével szűnt meg később az északra nyíló pinceablak szerepe, és minden bizonnyal akkor

falazták is be. A pincehelyiség bejárata a délkeleti sarokban nyílt. Az ajtó egy pincegádorba vezetett. A gádor falainak belső, északi fele feltűnően vastagabb, mint a déli végük, Ez arra vall, hogy felettük valószínűleg torony emelkedett. E torony alsó szintjének azonban nem volt

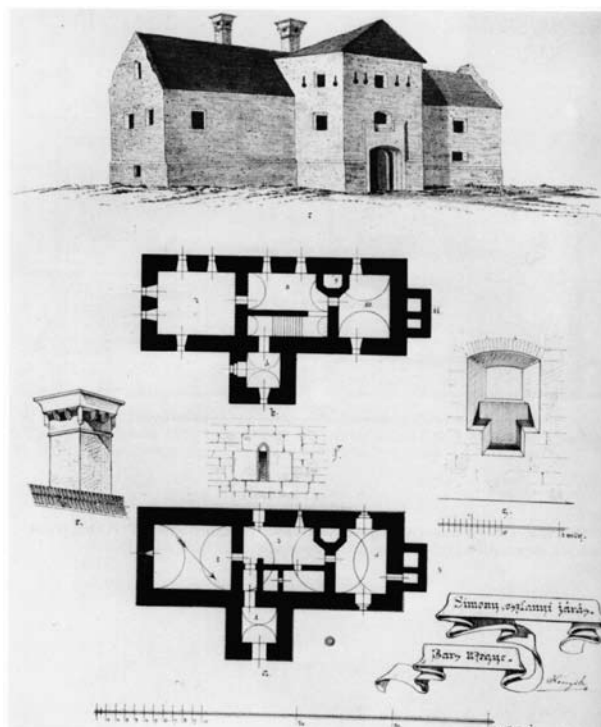
42. A kishánai vár északi palotája, az 1430-as években épült udvarház maradványai

43. Magyar címert tartó sasfigurával díszített vimperga töredéke a kishánai várból

bejárata, amit a ma is a járószintnél magasabban álló falai igazolják. A kúriaépület földszinti bejárata sem maradt ránk, de az csakis a déli homlokzat nyugati végén nyílhatott, máshol ugyanis a falak ma is a járószintnél magasabbra emelkednek, és ajtónak nincs nyoma rajtuk. A helyiség ablaka minden bizonnyal az ajtó jobb oldalán, a pinceablak felett helyezkedhetett el. Feltehetően ezekhez a földszinti ablakokhoz köthetőek a kőtárban található széles elszedésű, keskeny, magas, vasrácsos ablakkeretek. A hátsó keleti helyiséget csak ezen a nagyobb nyugati termen át lehetett megközelíteni. Eredetileg minden bizonnyal a nagyobb terem látta el az ebédlő, és egyben a konyha funkcióját is, míg a keleti helyiség a lakószoba lehetett. Mivel a pincegádor földszintjének nincsen bejárata, így abban nem lehetett olyan lépcsőház, amely az emeletre vezetett. Az emelet feljárát így a legnagyobb valószínűséggel az épület külső oldalán kereshetjük. Mivel a déli homlokzat nyugati felét elfoglalta a földszint bejárati ajtaja, így csak a homlokzat keleti felén kereshetjük az emeletre vezető eredeti lépcsőt. Ennek azonban nem került elő nyoma, így talán falépcsőre gondolhatunk. A lépcső a homlokzati torony emeletére vezethetett, ahonnan az emeletet elfoglaló terembe lehetett belépni. Ez a helyiség tölthette be a reprezentatív nagyterem funkciót.

A padlásteret a homlokzati toronyba helyezett feljáraton át lehetett talán megközelíteni. Az emeleti nagyterem fagerendás födémjét tartották azok a címerpajzsos konzolok, amelyből egy épségben fennmaradt. Ránkmaradt egy gótikus ikerablak vimpergájának töredéke is. Az ikerablak két nyílását háromszögű, kúszólevelekkel díszített vimperga fogta össze, amelyet kétoldalt fiálék kereteltek. A vimperga alatt az ablaknyílásokat keresztvirág koronázta. A két ablaknyílás között, a vimperga belsejében a Kompoltiak sasa volt kifaragva, amely szárnyai alatt egy-egy címerpajzsot tartott. A ránkmaradt töredéken a sas jobb szárnya alatt a vágásos magyar címerpajzs látható. E díszes ablak szerkezete jól összevethető a pozsonyi városháza tornyának Zsigmond-kori ablakaival, így valószínűleg ehhez a késő Zsigmond-kori udvarházhoz tartozott. Eredeti helyét leginkább az udvarház legreprezentatívabb emeleti termének főhomlokzatán kereshetjük. A várból ismerünk még egy gótikus ikerablakot, amelynek nyílásait szemöldökgyámos záradékkal alakították ki. Elképzelhető, hogy ez is az emeleti terem kevésbé reprezentatív nyílásaiból, talán az oldalhomlokzatok ablakaiból származik.

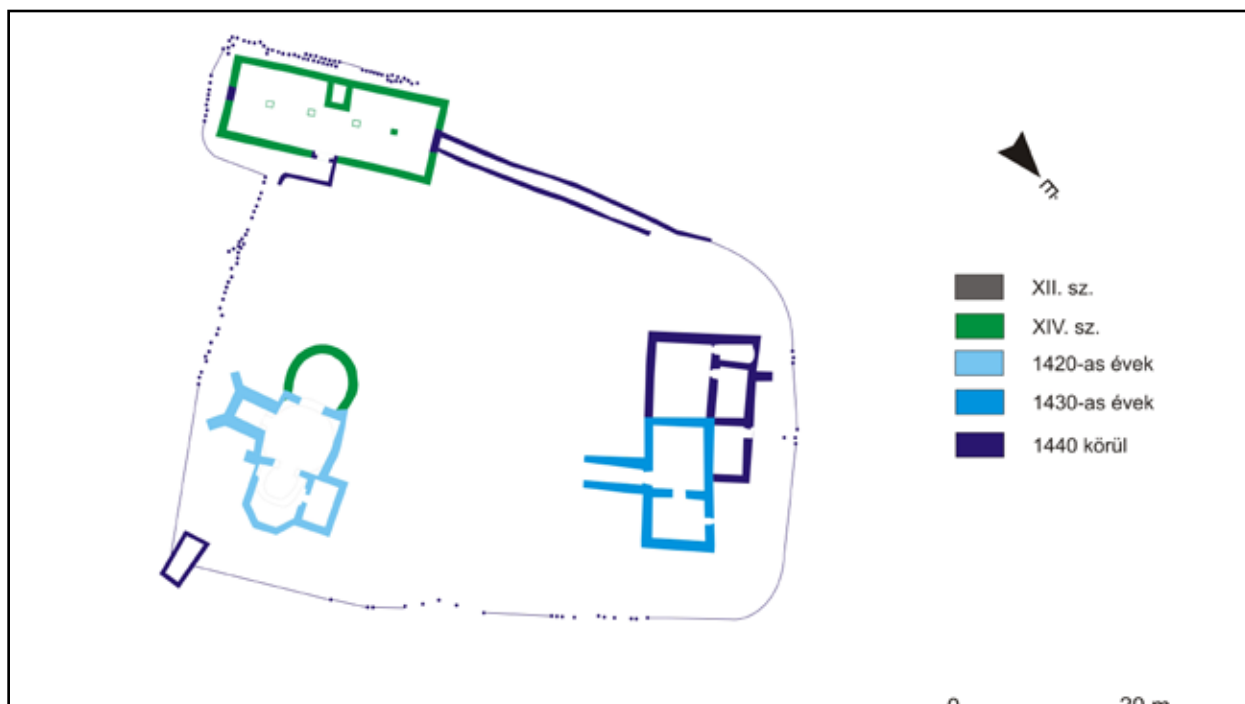

44. A simonyi udvarház, Könyök József 1888. évi rajza (Koppány Tibor nyomán)

45. A kishánai kastély rekonstrukciója 1440 körül

46. A kishánai kastély alaprajza 1440 körül

Az új, Zsigmond-kori udvarház a régítől eltérő típust képvisel. Ennek a kétszárta háztípusnak az eredete szintén a XI. századig nyúlik vissza: a visegrádi³⁰ és a pozsonyi ispáni várak kéthelyiséges palotaépületei³¹ a legkorábbi példái. A kőszegi vár 13. század végén épült palotaépülete már a főhomlokzata előtt egy toronnyal is bővült.³² Az épülettípus egyszerűbb, torony nélküli változatát ismerjük az Anjou-korból a visegrádi fellegrárból, a palota³³ és a város házai közül is.³⁴ A vidéki nemesi udvarházak esetében ez az épületforma a 15. században terjedt el. A kishánaival csaknem egykorú a simonyi kastély épülete, amelyet 1426-ban Simonyi Imre és testvére Miklós emelt.³⁵

Nem sokkal később Kompolti János új udvarházát jelentősen kibővítve és palánkkerítéssel övezve kastéllyá fejlesztette. Az átépítésre feltehetően már az Albert király halálát (1439) követő zavaros időkben került sor. Erre vall az,

hogy a templom temetőjében a palánkkerítésen belül a legkésőbbi sírokat Albert és I. Ulászló király pénzei kelteznek.³⁶ A palánkfal felépítése után ugyanis a templom és a déli körítőfal közötti szűk területen, amely ugyanakkor a kastély bejárati főútvonalát alkotta, már aligha volt lehetőség további temetkezésekre. A palánk-kerítés építésénél ugyanakkor már figyelembe vették a kastély főépületének nyugati bővítését is, tehát annak felépítése vagy megelőzte, a palánk emelését, vagy a szűk időhatárok alapján még inkább azzal lényegében párhuzamosan folyhatott.

A Zsigmond-kori udvarházat nyugat felé egy új helyiséggel, észak felé pedig három kamrával toldták meg. A bővítmény földszintjének délnyugati nagy terme a régebbi épület nyugati termének északnyugati sarkából nyílt. Később befalazott ajtajának nyomai ma is megfigyelhetők. A terem téglaburkolatos járószintje jóval

mélyebbre került a régi épület földszintjének padlójánál. Az délkeleti sarokban valószínűleg már ekkor elkészült a kőpárkányos sarokkandalló, melynek párkánykövei fennmaradtak. Az ablak a déli homlokzaton nyílhatott. Minden bizonnyal ez az új helyiség vette át a konyha funkcióját. Erre vall, a belőle észak felé nyíló két kis kamra is. A nagyobbikat raktározásra használhatták, ugyanis nem volt fűtőberendezése, és mindössze egy kis, északra nyíló ab-

lak világította meg. A kamrát dongaboltozattal fedték. A délnyugati sarokban nyíló ajtajának egyik szarkőve és küszöbkőve in situ maradt fenn. A szarkő élszedett profilja, olyan típust képvisel, mint a várból több példányban is ismert szemöldökgyámos, élszedett profilú ajtókeretek. Minden bizonnyal ennek záradéka is hasonló lehetett. Erre vall a szarkő magassága is, amely egyaránt kizárja az egyenes és az íves záradék feltételezését is. A szomszédos, ÉNy-i

▲► 47-51. A kishánai kastély rekonstrukciója 1440 körül

52. A kishánai kastély rekonstrukciója 1440 körül

kamra, bár kisebb volt, hasonló kialakítású lehetett, ám kevésbé épen maradt ránk. Ajtajából csak a küszöbkő maradt fenn, ablakát nem ismerjük, de minden bizonnyal a nyugati oldalon nyílhatott, és a másik kamráéhoz hasonló, magasra helyezett kis ablak lehetett. Ennek a helyiségnek a különlegessége az, hogy északi falában egy kutat alakítottak ki, amely minden bizonnyal a konyha ellátására szolgált. A Zsigmond-kori épület északi oldalához csak egyetlen helyiséget csatoltak. Ez a kisméretű szoba a régi épület nyugati termének északnyugati feléhez kapcsolódott. falai kötésben vannak a nyugati bővítvény falaival, viszont elválnak a Zsigmond-kori épület falaitól. E helyiség két ajtóval rendelkezett. Egyik bejárata az északi falon, kívülről nyílt. Ezt a későbbi átépítések során ideépült latrina ajtajaként használták tovább, de keretének fészke, amely az északi fal külső falsíkján helyezkedett el, arra vall, hogy eredetileg egy hátsó bejárat lehetett, amely talán egy kertbe vezetett. A helyiség másik bejárata a régi udvarház nyugati terméből nyílt. Az ajtónak csak a küszöbkő maradt ránk. A küszöbkő magassága már nem igazodik a régi udvarház alatti pince eredeti fafödéméhez, hanem annál mélyebben van, a pince fafödémét felváltó szegmensíves pinceboltozat tetejével

egyszintben. Ez arra vall, hogy a bővítvények felépítésével együtt ebben a periódusban boltozták be a pince két helyiségét, és ekkor falazták be a nyugati pincehelyiség ablakát, amely értelmét veszítette az elé épített új helyiség miatt. A nyugati helyiség boltvállával megvésték a déli pinceablak szarköveit is, de nincs rá bizonyítékunk, hogy be is falazták volna. A bővítvény északkeleti helyiségéről elképzelhetőnek tartjuk, hogy lépcsőházként épült. Ez arra mutat, hogy mindkét ajtaja befelé nyílik, és így nem a két ajtón, hanem más irányban: minden bizonnyal egy lépcsőn kellett továbbmenni belőle. Egy új lépcsőház kialakítása annál is inkább indokolt lehetett, mert a palánkfal felépültevel a kastély központi udvarává a templom, a palota és a régi udvarház közti terület vált, így a régi emeleti feljáró kiszorult a fő közlekedési útvonalból. E feltételezett lépcsőház az emeleti nagyterembe vezetett. Innen a nagyteremből nyílhatott a nyugati bővítvény emeletén kialakított új, tágas, kétszobás lakosztály. A nagyobbik déli szoba valószínűleg famennyezetes ebédlő volt, míg a kisebbik északi szoba lehetett a háló. Mivel a bővítvény északi falát középtájon egy támpillérral támasztották meg, azt feltételezhetjük, hogy az északi szoba boltozott volt, ugyanis a földszintjét elfoglaló két kis

53. A kishánai kastély rekonstrukciója 1440 körül

kamra boltozata az emeleti fal leterhelése miatt nem igényelt volna támpilléres megtámasztást. Valószínűnek tartjuk, hogy a következő periódusban az északkeleti szoba északkeleti sarkánál kialakított nagyméretű emésztőakna által bizonyított latrinacsoport elődje, egy erkélyes emeleti árnyékszék, már ebben a periódusba

is létezhetett, amely a hálószooba sarkából nyílhatott. Figyelembe véve, hogy ebben a periódusban az udvarházat palánkfalal kastélyként erősítették meg, elképzelhetőnek tartjuk, hogy a palotaépület felső szintjén is kialakítottak valamiféle védőszintet, bár erre sajnos semmilyen bizonyíték nem maradhatott fenn.

54. A kishánai kastély rekonstrukciója 1440 körül

55. XV. század első felére keltezhet ajtókeret a kishánai várból

56. Az északi szárny konyhájának rekonstruált kandallója

A kastély fából épült, felvonóhidas kaputornya az erődítmény délkeleti sarkában nyílt. Belőle csak a kőfalazattal kibélt, feltehetően a torony alapozásaként is szolgáló farkasverem maradt ránk a későbbi kő kaputorony mögött. A kastély védőfalait földbevert és ágakkal befönt cölöpök alkották. A nyugati oldalon viszont,

ahol domb egy nyúlványát árokkal vágta le, erősebb: két sor cölöpből álló, köztük minden bizonnyal földdel tömött palánkot húztak fel, feltehetően, azért, hogy az így kialakított széles és erős falon ágyúkat is felállíthassanak, amelyek az árok túloldalán emelkedő dombnyúlványt tűz alatt tarthatták. A 14. századi régi

57. Az északi szárny nagyobbik pincehelyisége a részlegesen rekonstruált boltozattal

udvarházat is belefoglalták a palánkerődítés sarkába, a kifelé néző homlokzatait szintén cölöpsoros fapalánkokkal erősítve meg. Mivel az új, nyugati, tömött palánk éppen a 14. századi udvarház északi pincekapujához futott hozzá, ezt nyilván ekkor már befalazták, lejárátát betömték. Az udvarház északkeleti sarkától északra egy kőpillér alapozás került elő. Ez talán egy olyan lépcső tetőszerkezetét tarthatta, amely a már betemetett pincelejárát felett a nyugati széles palánkfal tetejére vezetett fel. Az erődítések miatt nem csak az északi, de a déli pincekaput is meg kellett szüntetni, hiszen ez ekkor már a kastélyon kívülre nyílt, és az épületet övező palánk mindenképpen el is zárta. Ekkor vált szükségessé a pince ma is meglévő keleti ajtajának kialakítása. A félköríves, profilálatlan kőkerettel ellátott ajtó elé kifalazott pincelejárát épült, amelyet nyilván le kellett fedni. Valószínűleg a lejáratot fedő födémen át lehetett bejutni a ház eredeti földszinti bejáratához. A palánkfal

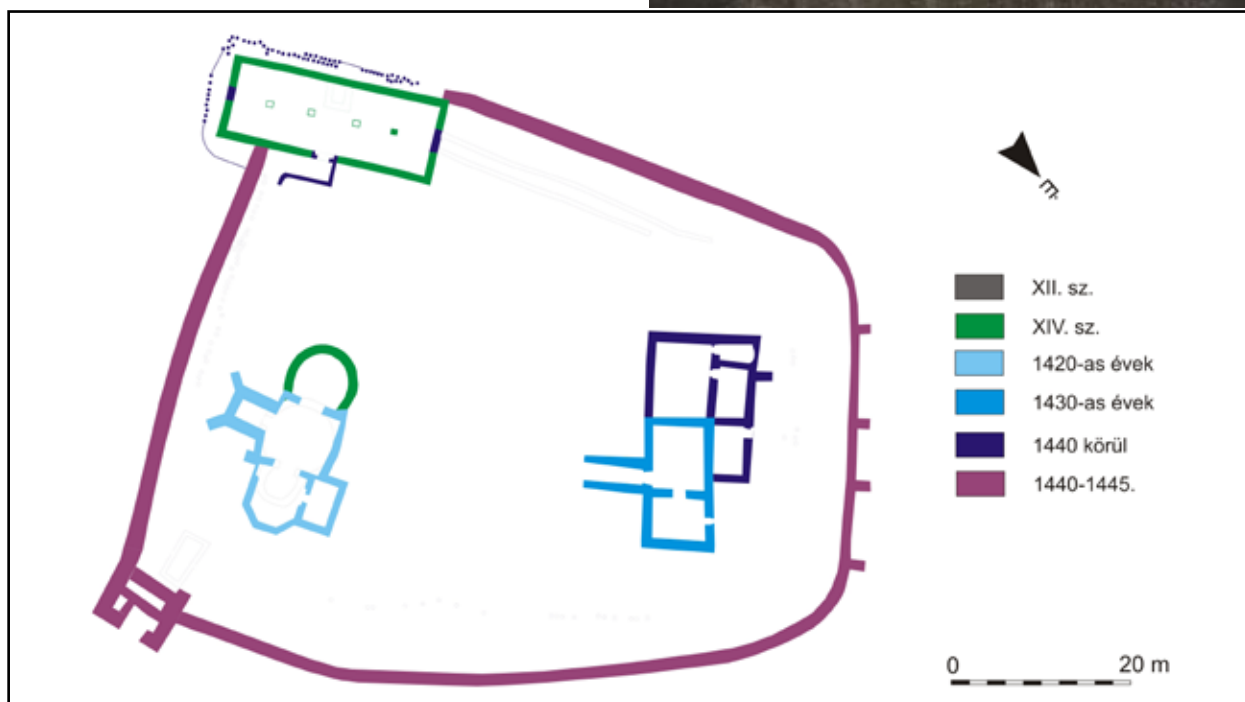
cölöpei minden oldalon előkerültek a későbbi külső, kő várfal mögött. A külső kőfal és a palánkfal időrendjét csak a kaputornyok esetében lehetett világosan megállapítani, ahol a belső farkasverem nyilvánvalóan korábbi az elé épített toronynál, de a többi részen sem feltételezhető, hogy a palánkfal a már álló kőfal mögé épült volna be. A nyugati oldalon pedig a megfigyelt rétegviszonyok arra vallottak, hogy a belső vár kőfala már a palánk bontása után készült el. Tehát biztosan állíthatjuk, hogy a kishánai udvarház első erődítése a palánkfal volt, miáltal ebben a korszakban már nem egyszerű udvarháznak, hanem kastélynak kell tekintenünk.

Mivel a zavaros időket kihasználva ezekben az évtizedekben Észak-Magyarországon befészkeltek magukat a cseh huszita seregek maradványaiból alakult rablóbandák, Kishánán hamarosan kevésnek bizonyult a palánkerődítés, ezért Kompolti János a palánkon kívül, azzal párhuzamosan kőfalat épített kastélya kö-

58. A kishánai vár rekonstrukciója 1445-ben

59. A kishánai vár alaprajza 1445-ben

rül. A fából ácsolt kaputornyot egy nagyméretű kőtoronnyal váltotta fel. Az új építkezéseknek ez lehetett a leglátványosabb eleme. A téglalap alaprajzú torony külső sarkait púposkváderes sarokarmírozásokkal látták el. Ez az antik római eredetű, majd a 12-13 században újra népszerűvé váló sarokkiképzés Zsigmond király 15. század eleji építkezésein terjedt el ismét Magyarországon. Legszebb példáit a budai vár keleti támpilléreiről és a pozsonyi vár toronysarkairól ismerjük. A kishánai kaputorony előtt egy széles árkot ástak, amelyen feltehetően faszerkezetű híd vezetett át. A híd véghez illeszkedhetett a kapu felvonóhídjára. A kaputorony belsejében a felvonóhíd számára egy kifelé nyitott ellensúlyaknát alakítottak ki. Ez a szerkezet budai vár Zsigmond-kori kapuira emlékeztet: a felvonóhíd tengelye a híd közepén, két kőkonzolra támaszkodva helyezkedhetett el, így a híd felhúzásakor a kapualjban, a belső aknába fedő, ellensúlyként is működő, így a híd mozgását megkönnyítő része lesüllyedt az aknába és elzárta annak kifelé néző nyílását, miközben a híd első része felemelkedve lezárta a kaput. A híd tengelyét tartó kőkonzolok is előkerültek a feltárás során. Ezeken megfigyelhetőek a tengelyek által okozott kopások is. Az akna aszimmetrikus helyzete arra vall, hogy a széles lovaskapu mellett a déli oldalon egy keskenyebb gyalogkapu is lehetett. A kapu felmenő szerkezeteiből mindössze a lovaskapu északi oldalának alsó köve maradt fenn. Itt egy csapórács hornya figyelhető meg.

64. A kishánai vár külső kaputonya

◀▲ 60-63. A kishánai vár 1445-ben, rekonstrukció

◀▲ 65-68. A kishánai vár 1445-ben rekonstrukció

A kőfalak felépülte után a fapalánkokat lebontották. Az 1445-ös országgyűlés határozataiban Kompolti János kishánai rezidenciája már a zavaros időkben újonnan épült várként szerepelt. Kompolti János és felesége Tari Margit a várkápolnává változtatott templom hajójába temetkezett: valószínűleg az ő számukra alakították ki a bejárattal szemben található falazott sírt.

Feltehetően az ő síremléküket díszítette a kápolna mellett előkerült vörösmárvány dombormű, amelyen a Kompolti és a Tari család címerét egy oroszlán őrzi.

69. Kompolti I. János és felesége Tari Margit feltételezhető sírjának feltárása a templomhajóban (Pámer Nóra dokumentációja nyomán)

70. Kompolti I. János és felesége Tari Margit címerével díszített vörösmárvány faragvány, feltehetően epitáfium, a kishánai várból

71. A kishánai vár rekonstrukciója 1460 körül

► 72. A kishánai vár rekonstrukciója 1460 körül

73. A kishánai vár alaprajza 1460 körül

Kompolti I. Miklós és Vencel építkezései

Kompolti János 1451-ben bekövetkezett halála után birtokait két fia Miklós és Vencel örökölték. Valószínűleg már ők fejezték be a belső várfal építését, amelyet talán még apjuk kezdetek meg. Észak Magyarországon a cseh zsoldosokból és huszita rablókból álló bandákat csak Mátyás király tudta felszámolni az 1460-as években, ezért a vár védelme még János fiainak életében is fontos szempont lehetett. A kishánai belső várfal egy erős, de gyorsan és nem túl nagy szakértelemmel felépített védőmű volt, nélkülözte mindazokat a díszes és drága kőfaragványokat, amelyek az országos méltóságot viselő így jelentős jövedelmekkel rendelkező Kompolti János idején épült részeken még megvoltak. A templomot és a palotát patakok hordalékköveiből, gyenge minőségű habarcsot

használva egyszerűen körülfalazták, a nyugati fal közepére pedig farkasveremmel védett patkó alaprajzú kaputornyot emeltek, a palotaszárnyat kibővítették és a várudvar keleti és déli felére új épületszárnyakat is emeltek.

Az északi palotaszárny nyugati és északi falát az új várfallal megköpenyezték. Az északi falvastagításba belefoglalták a palota korábbi támpilléreit, tőle keletre pedig egy többszintes árnyékszék alakítottak ki. Az árnyékszék földszinti ajtajaként a palota korábbi földszinti ajtaját használták fel. Az árnyékszéktől keletre a falköpenyt elvékonyították. A kastélyépület egy traktusnyira elkeskenyedő keleti végét észak felé egy újabb helyiséggel egészítették ki, oly módon, hogy az új falazattal itt elhagyták az régi épület körvonalait és meglehetősen szabálytalan vonalvezetéssel ugyan, de az épületet téglalappá egészítették ki vele. A kastélyépület déli homlokzatának régi része elé vastag

köpenyfalat emeltek, amely a keleti várfalban folytatódott kettős ferde töréssel dél felé. A palotát övező fal magasságát megőrizte a fal nyugati szakaszának bekötése a belső kaputorony északi oldalába.

Az északi palota az átalakítás során téglalap alaprajzú, teljes terjedelmében kéttraktusos épületté vált. Pinceszintje és két lakószintje felett, a várfal pártázatával egymagasságban, fel-

tehetően a padlástérbe nyíló védőszint helyezkedett el. A földszint elrendezése viszonylag kevésbé változott. A főbejárat továbbra is a déli traktus középső termébe nyílt, amely előcsarnok és ebédlő is lehetett egyben. Innen lehetett bemenni az nyugati konyhába, illetve az ebből nyíló boltozott kamra és kútház felé. Az előcsarnokból kelet felé nyíló szobához azonban északról hozzákapsolódott az új északkeleti

74. A kishánai vár rekonstrukciója 1460 körül

helyiség. Ennek padlójába süllyesztett aknán át meg lehetett közelíteni a pince északi kisajtaját is. Ez a két helyiség raktár, vagy az uradalom egyik tisztviselőjének a lakótere lehetett. Mivel az épület északi bejárati ajtaja megszűnt, az északi traktus középső helyiségében feltételezett lépcsőházat már csak a központi előcsarnokból lehetett megközelíteni. Ebben a periódusban a keleti palotaszárny felépülése miatt az emeletet már csak ezen, a hátsó lépcsőn lehet-

tett elérni. A lépcsőház az emeleti nagyterembe nyílt. Ez a terem reprezentatív fogadótérként és ebédlőként is szolgálhatott, de egyben közlekedési elosztótér is volt. Innen nyílt az új északkeleti sarokszoba, amelyet az ebéd utáni pihenésre használhattak. A nyugati oldalon a másik nagyobb terem megőrizte az anticamera, nappali funkcióját, a belőle nyíló északnyugati szoba pedig a camera, azaz a hálószoba szerepét. Továbbra is ehhez kapcsolódott az északi

▲► 75-77. A kishánai vár rekonstrukciója 1460 körül

homlokzaton elhelyezett emeleti latrina. Az így kialakult lakosztály tehát két részre: egy reprezentatív nyilvános nagyterem, nagyszoba és egy privát anticamera, camera párosra tagolódt.

A keleti és az északi palota között egy négyszöges terület jött létre, amelyet a két palotaszárny, a keleti várfal, illetve a várudvar felől az északi palota pincegádora határolt. Mivel a terület összes fala járószint felett maradt fenn, így megállapítható, hogy nem volt bejárata,

legfeljebb az emeleti szintről lehetett lépcsőn át megközelíteni. Pámer Nóra a területen jelentős személtreteget tárt fel. Úgy vélte nem fedett helyiség, hanem kis udvar lehetett. Egy ilyen világítóudvar funkció indokoltnak is tűnik, ugyanis az északi palota földszintjének délkeleti helyisége más irányból ebben a periódusban nem kaphatott természetes világítást. Elképzelhető, hogy a területet zárt magánkertként használták, amelyet az emeleti nagyteremből, a korábbi pe-

78. A vár nyugati palotaszárnyának maradványai

82. Konzolos helyiség a vár nyugati palotaszárnyában

riódusokban még főbejáratként szolgáló falépcsőn át lehetett megközelíteni.

A keleti belső várfal mellé, a várfallal együtt új épületszárny készült. A várfal és a keleti palota egykorúságát igazolja a várfalban kialakított, a fallal egykorú árnyékszékakna, valamint a keleti palota északi helyiségének in situ földémtartó kőkonzola, amely a várfal építésével egyidőben került a helyére. A palotafal és a várfal falcsatlakozásait az eredeti falak nagyfokú lepusztulása és műemléki újjáépítés miatt nem tudjuk vizsgálni, ezt csak feltárással lehetne megismerni. A Keleti palotaszárny ugyanakkor nem egységes épület. A templom sekrestyéje mellé épített déli helyisége korábbi, mint az épületszárny nagyobb északi része, bár ez a helyiség is egyidős a keleti lehatárolását adó várfallal. Ez csak úgy magyarázható, hogy a szárny építését déli irányból kezdték meg, eredetileg valószínűleg csak egyetlen helyiséget terveztek, majd építés közbeni tervváltoztatás nyomán készült el a keleti szárny és a keleti várfal északi nagyobb szakasza. A várfalnak a déli helyiség mögötti tompaszögű sarkánál is megfigyelhető az építés közbeni módosítás. Magának a keleti palotaszárnynak csak a déli

és az északi szobájából maradt meg jelentősebb felmenő falmaradványok, a középső szakaszt – valószínűleg az 1930-as években ide épített ház miatt – alapozásig visszabontották. Ezt az épületrészt két válaszfal három kis helyiségre osztja, de az 1960-as évek műemléki helyreállításai során csak a körítőfalakat magasították fel, a válaszfalakat csak alapozásként mutatták be. A nagyfokú pusztulás miatt ennek a három helyiségnek az eredeti nyílásrendszerét nem ismerjük, a jelenleg ide nyíló ajtó az XX. századi ház bejárati ajtaja helyén az 1960-as években kialakított átjáró, nincs középkori előzménye. A szárny déli helyiségéről annyit tudunk észak felől, a szomszédos szobából nyílt. A legjobban az északi helyiséget ismerjük, ennek eredeti formája teljes egészében rekonstruálható. Az udvar felől, a nyugati homlokzat déli végén nyílt az egyik ajtaja. Ennek elhelyezése arra vall, hogy tőle északra egy magasra helyezett ablak is lehetett. Egy másik ajtó a szomszédos szobából, a déli fal közepén nyílik. Ettől keletre jelenleg egy faláttörés látható. Itt, az északi helyiség délkeleti sarkában Pámer Nóra egy tűzhelyet tárt fel. A kőből falazott, téglalap alakú építmény kőkeretes fűtőajtaja észak felé nyílt.

86. A belső várudvar északi fele

A falkoronát téglasor fedte. Erről indulhatott a kályha felépítménye, amely szürke tál alakú szemekből állhatott.³⁷ A műemléki helyreállításon kialakított falattörés helyén eredetileg a kályha kéménye helyezkedhetett el. A helyiség északi és keleti falán a feltáráskor jelentős felületeken még megvolt az eredeti meszelt vakolat, ez mára teljesen elpusztult, sőt sok helyen a falsík is kiomlott. Szerencsére megmaradt azonban a keleti fal északi részén egy födém-tartó kőkonzol. A negyedköríves profilú konzol felső felületén a falsíkkal párhuzamos gerenda-horony húzódik, ami arra vall, hogy a gyámkő eredetileg egy fallal párhuzamos gerendát tartott, a födém keresztgerendái erre ülhetek fel.

Ezek szerint a földszint két végén két, kétszobás lakóegységet, és köztük egy önálló lakószobát tartalmazott. Az épületszárny beosztása jól összevethető a XIII. századi iszlám építészetből származó, de a XIV. században Európaszerte elterjedt, általában a palotaépületek földszintjét elfoglaló lakószobasorokkal, amelyek az udvartartás nemesi személyzetének szállásaival azonosíthatóak. A kisházaikhoz hasonló, egybenyitott lakóegységeket is tartalma-

zó lakószobasorokat ismerünk például a gyulai várnak, a kisházaival közel egykorú, a XV. század közepéről származó nyugati szárnyának földszintjéről is.³⁸

A keleti palotaszárny mindenképpen emeletes lehetett, erre nem csak homlokzati falainak 1m-es vastagsága utal, hanem a keleti várfalban kialakított árnyékszékakna is, amely minden bizonnyal ez emeletről működött. Az emelet tagolására utalnak a földszinti válaszfalak eltérő vastagsági méretei. A szárny északi és déli helyiségének a válaszfalai a homlokzati falakéval egyezőek. Ez a tény, valamint az északi helyiség válaszfalában felmenő kémény, illetve a déli helyiség válaszfalánál megtörő alaprajz egyaránt arra vall, hogy felettük az emeleten is válaszfalak voltak. A szárny középső részében lévő két válaszfal fennmaradt alapozása közül az északi mindössze 70 cm-es, míg a déli a homlokzati falat megközelítő, 90 cm-es. E különbség arra utalhat, hogy míg az északi fal felett nem volt, a déli felett lehetett emeleti válaszfal. Ezek szerint a szárny emelete négyhelyiséges lehetett. Egy nagyobb teremből észak felé egy nagy, dél felé két kisebb szoba nyílhatott, illetve

87. A belső kaputorony

itt a templom sekrestyéje fölött egy harmadik kamra is lehetett. Az emeleti lakosztály mérete és elrendezése, ha nem is azonos, de erősen emlékeztet az északi palota emeleti lakosztályra. A fogadóteremből az egyik irányba itt is különálló szoba, a másik oldalon pedig egy több helyiséges magánlakrész nyílik. Az északi palotában ez két nagyobb térből, itt három kisebbből áll: ezek anticamera, camera és studiolo-ként értelmezhetőek. A keleti és az északi palotaszárny hasonló kialakítása talán összefüggésbe hozható azzal, hogy ebben az építési szakaszban két testvér, Miklós és Vencel birtokolta a várat, és ezért mindkettőjük számára kialakíthattak egy-egy közel azonos rangú lakórészt. Mivel a keleti palotaszárny építése egy építés közbeni tervváltozás eredménye, elképzelhető, hogy ez a tervváltozás összefügg Kompolti János 1451-ben, váratlanul bekövetkezett halálával, és két fiának öröklésével.

A várudvart ebbe a periódusban kőburkolattal látták el, amelynek néhány részlete az északi

palotaszárny előtt a 2010-es ásatások során előkerült. Az udvaron összegyűlt esővizet a délnyugati épület és a nyugati várfal sarkában kialakított csatornán át vezették el egy csatornával a belsővár kapujának farkasvermén keresztül, a déli külső várfalon túlra.³⁹ A várfalon kialakított átfolyó elhelyezése arra vall, hogy ebben a periódusban már fel kellett épülnie a várudvar délnyugati sarkában, a templom nyugati apszisa körül álló épületnek is. Ennek földszintje egyetlen nagy teret foglalt magába, amelyhez egy folyosószerű helyiség kapcsolódott az apszis északi oldalán. Ez utóbbi tér méretéből adódóan leginkább az emeletre, és a templom karzatára vezető lépcsőházként értelmezhető. Az épület falai azonban igen vékonyak, mindössze 70 cm vastagok, ami valószínűtlenné teszi, hogy kőfalú emelettel számoljunk. Valószínűbb egy faszervezetű emeleti szint feltételezése. Az épület nagyméretű, hozzávetőlegesen négyzetes alaprajzú, osztatlan belső tere, leginkább gazdasági épületre, talán terménytároló funkcióra vall. Építési korát az első padlószintjéről előkerült Mátyás király pénz határozza meg.⁴⁰

A templommal egybeépült déli épületet, valamint a keleti palotaszárnyat egységes tető alá vonhatták. Ez a tető fedhette a kápolnahajótól északra eső kis beugrást is, amelybe a vár új kútját helyezték el.

A belső vár nyugati falának közepén emelkedett a kaputorony. Földszintje máig őrzi eredeti formáját. Ez a magas, boltozott tér kapualjként van kiképezve. Az udvar felé egy tágas árkádívvel nyílik meg. Külső kapuja a déli oldalon helyezkedik el. Eredeti kapukerete elpusztult, de a kapufülke boltozata megmaradt. A torony déli falában, a kapu mellett egy falifülke helyezkedik el, az északi falban pedig egy befelé nyitott, az alapozás aljáig lemerülő akna található. Ennek az aknának a felső részébe nyílt a torony északi falán egy álló téglalap alakú szellőzőnyílás.

A torony külső kapuja előtt nagyméretű, téglalap alaprajzú farkasverem épült. A farkasverem déli végének vastag falazata felett külső kapu állt, melynek küszöbköve is ránk maradt. A belső és a külső kaput a farkasverem vékony nyugati fala felett talán fapalánk köthette össze, fedezve ezzel a bejáratot a leginkább belőhe-

tő nyugati oldalról. A farkasvermet fapallózat fedhette, amelyet középtájon egy áttört falazat támasztott alá. felvonóhíd szerkezetnek nem maradt nyoma.

A kaputorony emeletének magassága a tőle észak felé, az északi palotáig húzódó várfal gyilokjáró-szintjéhez illeszkedett. A torony későbbi átépítése miatt nehéz megállapítani emeleti szintjének eredeti elrendezését. Az eredeti emeletnek ma csak a külső falsíkját ismerjük, mivel a falait egy későbbi periódusban, a torony felső szintjének építéskor belülről köpenyezték. A szint eredeti nyílásrendszeréből semmi sem maradt ránk, de az északi és déli falának a várfalhoz csatlakozó szakaszán mutató nagy falkiromlásokból esetleg arra lehet következtetni, hogy ott egy-egy lőrés lehetett. A szint falkoronája a toronytól északra induló várfal gyilokjárószintjével egyezik, a várfal pártázata ennél kb. 2,5 m-el magasabb lehetett. Mivel a torony nem lehetett alacsonyabb, mint a csatlakozó várfal, ezért valószínűleg még egy torony-szinttel kel számolni, de az eredeti falnak a to-

rony külső falsíkján megfigyelhető egyenes falkoronája arra vall, hogy ez a nyomtalanul eltűnt felső szint valószínűleg faszerkezetű lehetett.

A kaputorony déli oldalán induló másik várfalszakasz a fennmaradt lenyomat alapján az északi falnál alacsonyabb volt. Ennek az lehetett az oka, hogy ez a falazat hozzávetőlegesen a kápolna párkánymagasságához igazodott, így ez magasság határozhatta meg a déli és a keleti várfal és ezáltal a déli és keleti épületszárny magasságát is. A két eltérő magasságú várfalrendszer az északi palota délkelti sarkánál találkozhatott.

Kompolti II. Miklós és II. János építkezései

Az 1476-ban elhunyt Kompolti Miklós fiai, Miklós és János⁴¹ idején már visszatért a béke a vidékre és a vár erősítései elvesztették jelentőségüket. A Kompolti testvérek újabb építke-

88. *A kishánai vár rekonstrukciója a XV. század végén*

89. *A kishánai vár alaprajza a XV. század végén*

93. *A belső kaputorony rekonstrukciója a XV. század végén*

94. *A belső kaputorony*

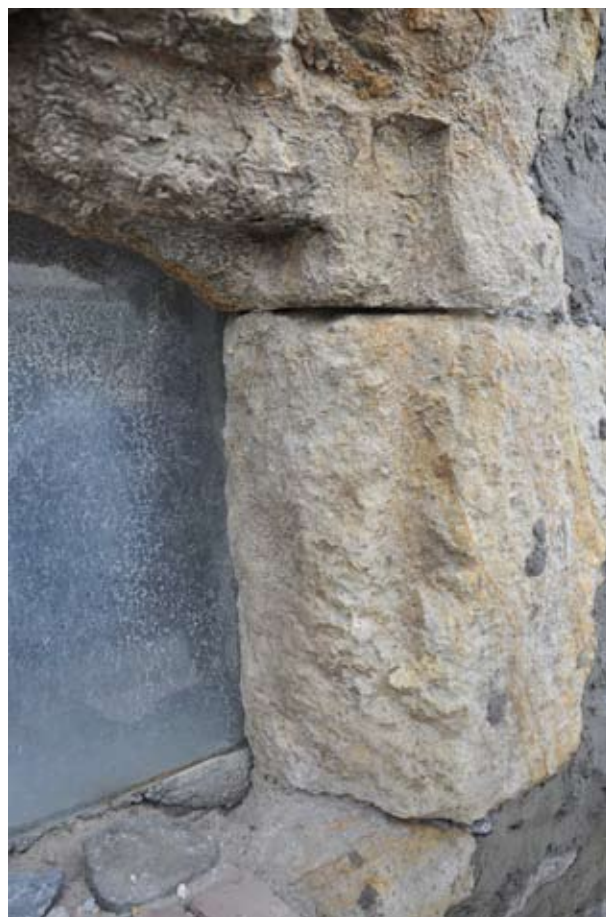
zéseikkel inkább a kényelemre és a pompára helyezték a hangsúlyt. A XV. század utolsó negyedében a belső kaputoronyra új emeleket építettek, amelyen elhelyezték díszes címerüket. Az U alaprajzú kaputorony faszerkezetű felső emeletét lebontották, az első emelet kőfalait belülről megvastagították, és erre a falazatra támasztva négy emeletet építettek. Az új szintek kívülről két sarkán lesarkított négyzetes formát mutattak, belül négyzetes helyiségeket foglaltak magukba, amelyeket fafödémek fedtek. A küldő falsarkokat tufából faragott kváderekkel armírozták, a falsíkokat vakolták. Az egyes szinteket az északi oldalról csatlakozó várfal tetejére épített csigalépcsőtoronnyal kötötték össze. A lépcsőtoronyból nyílt az első emelet bejárata is, de ide a fal gyilokjárójának szintjéről lefelé kellett menni. A lefelé vivő lépcsős, L alaprajzú folyosót a torony keleti falában alakították ki. A folyosót egy kis, pálcátagos, profiláthatásos keretezésű későgótikus ablakkal világították meg. Az első emeleti szoba ablakát a déli falon, a délnyugati sarok közelében alakí-

tották ki. A magasra helyezett, már az újonnan épült falmagasításban elhelyezett, álló téglalap alakú, kis ablakot széles elszedésű kökerettel látták el. A déli falon az új falköpenyben egy faliszekrényt is kiképeztek. A helyiség délnyugati sarkában egy különös nyílást is kialakítottak. A nyílás fülkéje a szoba padlószintjénél mélyebben van, hozzá egy lépcsős folyosó vezet. A fülke külső végét eredetileg vékony fal zárta el, amelyben a ma már teljesen elpusztult nyíláskeret kaphatott helyet. A nyílás helyzete sem ajtóként, sem ablakként nem értelmezhető, valószínűleg lőrés volt, amelynek az lehetett a szerepe, hogy a belső várkapu farkasverme fölé épült kapu-előépítményt innen lehetett oldalazó tűzzel védeni. A kapu-előépítmény befolyásolhatta a torony címerkövének elhelyezését is: mivel az előkapu takarta volna a belső kapu fölé helyezett címerkövet ezért építették be azt sokkal magasabban és a kapu tengelyétől kifelé tolva. A kaputorony második emeletére a külső csigalépcső vitt fel. A szobához az első emele-

98. A belső kaputorony első emeleti szobája

99. A belső katorony lépcsőházának ablakkerete

tihez hasonló L alaprajzú folyosó vezetett be. A folyosót a közepe táján kőkeretes ajtóval zárták le. Az ajtóból csak a keret lenyomatai maradtak meg a falazaton. Az ajtó mögötti folyosószerkezetet világította meg egy kicsi, az első emeleti folyosóhoz hasonló ablak, de ennek már nem maradt fenn a kerete. Hasonlóképpen elpusztult a szoba északi falának nyugati végén, magasra helyezett ablak kőkerete is, de az ablakfülke méretei teljes egyezést mutatnak az első emelet déli ablakának méreteivel, így valószínű, hogy a kőkeret is azonos lehetett. Az első emeleti szobához hasonlóan itt is készült egy faliszekrény a déli fal közepén. Ennek a szobának a belmagassága az első emeleténél kisebb volt. A harmadik emelet elrendezése volt a legegyszerűbb. Az itteni szobába egy ferde folyosó vezetett be az északi falon keresztül a csigalépcső felől. Ez a szoba volt a legkisebb belmagasságú a három

közül. Az alsókhoz hasonló ablaka a nyugati fal közepén nyílt, de kőkerete ennek sem maradt meg. A torony legfelső szintjéből semmi sem maradt ránk, de a falkorona lepusztulási formái arra utalnak, hogy bejárata a csigalépcsőről a harmadik emelet bejárati folyosója felett helyezkedhetett el, falai azonban vékonyabbak voltak. Valószínűleg ez már egy pártázatos, de fedett védőszint lehetett.

A csigalépcső mellett a torony északi falában egy kéménykürtő van. A torony faragott kőkeretei közül mindössze az első emelet két említett ablakkerete maradt fenn, a többi ablak és ajtókeret eltűnt. A meglévő két keret közül a pálcátagos keret alkalmasabb kormeghatározásra, bár formái elég egyszerűek, így a 15-16. századon belül közelebbi datálást ez sem ad. A torony címerkövének csak a felső része maradt

98. A belső kaputorony címerkövének fennmaradt felső eleme

fenn. Ez egy fiálékkal keretezett, háromkaréjos, számrhátíves vimpergát ábrázol, amelyet kúszólevelek díszítenek. A vimperga koronázó

keresztvirágja már egy elveszett külön kövön lehetett kifaragva, ugyanis a keresztvirág alatt a kő az eredeti faragott illesztési felületével zárul.

99. A XV. század végi kishánai vár északi palotája, rekonstrukció

100. XV. század vági faragványok a kishánai vár kőtárában

A vimperga alatt a Kompolti család címerállata, a kiterjesztett szárnyú sas felsőteste látható. A kő alsó felülete törött, így nem tudjuk, hogy a sas sisakdíszként csak egy sisakon, vagy egy címerpajzson emelkedett-e. A fennmaradt részletformák a címer esetében sem adnak lehetőséget pontosabb keltezésre.

A torony faragványaihoz használt puha sárga tufa azonban a vár kőanyagának más faragványaiban is feltűnik. Ilyenből készült több későgótikus nyíláskeret az északi palotaszárnyból, köztük két gazdagon faragott szemöldökgyámos ajtó elemei. A keretek áttört szemöldökgyámjain a többrétegű pálca és körtetagos keretezés gazdag

101. A kishánai vár XV. század végi lovagtermények boltozata

102. A külső kaputorony a XV. század végén, rekonstrukció

mintázatot mutat. Ez a fajta későgótikus formakincs az 1470-es évek közepén jelent meg Erdélyben, és az 1480-as évek második felében kezdett elterjedni Kelet Magyarországon, de az 1520-as években is élt még.⁴² A nyílaskeretekével azonos kőanyagból készültek annak a hálóboltozatnak az elemei, amelyek szintén az északi palotából, elsősorban a pincéből kerültek elő. Az egyszer hornyolt bordás, címerpajzsos csomópontokkal díszített boltozat az emeleti

nagyteremből származhat, a földszinti teremnek ugyanis olyan magasságban áll ma is az északnyugati sarka, hogy ott a boltvállnak fenn kellett volna maradnia, de ilyennek ott nyoma sincs. A földszinti terem tehát ebben a periódusban is famennyezetes maradt, az emeleti, reprezentatívabb terem azonban beboltozták. Talán ehhez a díszesen kialakított későgótikus nagyteremhez tartozhattak az említett pálcatagos keretezésű szemöldökgyámos ajtók is.

E peridus faragott köveihez használt tufából faragták a külső kaputoronyhoz utólag hozzáépült támpillérek armírozását és rézsús lábazatát. A két átlós helyzetű támpillér a torony külső sarkait támasztotta, építésük minden bizonnyal a torony magasításával, beboltozásával függhetett össze. Valószínűleg ehhez az átépítéshez kapcsolódott a torony lovaskapuja alatti nyílás elfalazása. Ezt oly módon végezték el, hogy a felvonóhid továbbra is működőképes maradjon: az elfalazásban egy bemélyedést képeztek ki a felvonóhid lefelé nyíló belső részének. Ennek elhelyezése azonban arra vall, hogy esetleg a kapuszerkezeten változtatásokat hajthattak végre. A kaputorony két másik külső oldalán is készültek gyenge minőségű köpenyezések.

Szintén a külső várfal megerősítését szolgáltatta a vár délnyugati sarkában álló az Anjou-kori udvarház átalakítása. Pincéjének járószintjét megemelték, majd, már az új szintbe ásva egy válaszfalat emeltek, amellyel az épületnek a déli várfalon túlnyúló részét levágták, és a pincének ezt a déli szakaszát földdel betömték. A földtöltést facölöpökkel is megerősítették. A feltöltött

pincszakasz felett minden bizonnyal lebontották a faszervezetű régi épület déli szakaszát, és a helyén egy ágyúállást alakíthattak ki. Ezzel együtt valószínűleg megszüntették az épületet körülölelő palánkfalat, illetve az épület északnyugati részén, a nyugati várfal folytatásaként ezt egy kőfallal helyettesítették.⁴³

103. A külső kaputorony maradványai

104. A kiskisnánai vár alaprajza az 1520-as években

A Guthi Országgh család építkezései

II. Kompolti János három fia: Miklós, Zsigmond és Ferenc, 1510-ben örökösödési szerződést kötött a velük rokonságban álló Guti Ország családdal.⁴⁴ Ennek következtében, mikor Kompolti Ferenc 1521-ben elhunyt és vele fiú

ágon kihalt a Kompolti család, az összes birtokával együtt Kiskisána is a Guthi Országok birtokába került. 1522. április 6-án Kompolti Ferenc özvegye még a várban élt, de a Guthi Országok jogi úton léptek fel ellene, hogy Kiskisánát ténylegesen birtokba vehessék.⁴⁵ Hamarosan el is foglalhatták a várat, amit azonnal átalakítottak.

105. A kiskisnánai vár rekonstrukciója az 1520-as években

106. A belső várudvar alatti pince rekonstrukciója

befalazták a konyhának a palota középső terméből nyíló régi ajtaját. Így megszűnt a konyha közvetlen összeköttetése a palota többi részével. Az északi palota alatti pincék járószintjét is megemelték. Ehhez a feltöltéshez is épület-törmelék: elsősorban levert vakolatot használtak. A keleti pincehelyiség eredeti faföd-

A belső várudvar alá egy nagy borospincét építettek, amelybe az udvar délnyugati sarkában álló gazdasági épület lépcsőházából vezettek le egy gádort. Valószínű, hogy a gazdasági épület földszintjét ekkor már prэшázként használták, padlóját téglával burkolták be. A téglapadlóról I. Ferdinánd király 1530-as években vert pénze került elő.⁴⁶ A pince kiásása során kitermelt földdel megemelték a várudvar szintjét, majd új kőburkolattal látták el azt. Ebből a feltöltésből került elő egy 1522-es passauai garas,⁴⁷ ami az egész építkezést keltezi. Az udvarszint megemelésével együtt az északi palotát is újjáépítették. Már a magasabb udvarszinthez igazodva nyitottak egy új ajtót a palota udvari traktusának nyugati konyhahelyiségébe. Ez az ajtó már a helyiség szintén megemelt járószintjére vezetett: a konyha eredeti téglapadlóját felszedték, és épület-törmelékből álló feltöltést hordtak be a konyhából észak felé nyíló kamra küszöbének magasságáig, majd erre újabb téglapadlót fektettek. Ezzel egyidőben

mes kettéosztását a feltöltés miatt ekkor már mindenképpen megszüntették, és a helyiség északi kis ajtajának fülkáját is úgy alakították át, hogy a megemelt padlószintre vezessen le. A palotaszárny feltöltései jelentős átalakításokra vallanak. Valószínűleg ekkor építették át a felső szintet, ami korábban csak egy védőszint lehetett, lakószintté. Ide helyezhették el az 1960-as évek ásatásai során a falszorosból előkerült reneszánsz ablakkereteket. Ezeket a vízszintes szemöldökű, könyöklő- és szemöldökpárkánnyal ellátott ablakokat egy függőleges, profilálatlan, elképzelhető, hogy utólag beillesztett osztó tagolta. Breccsás kőanyaguk eltér a későgótikus periódusban használt tufától.

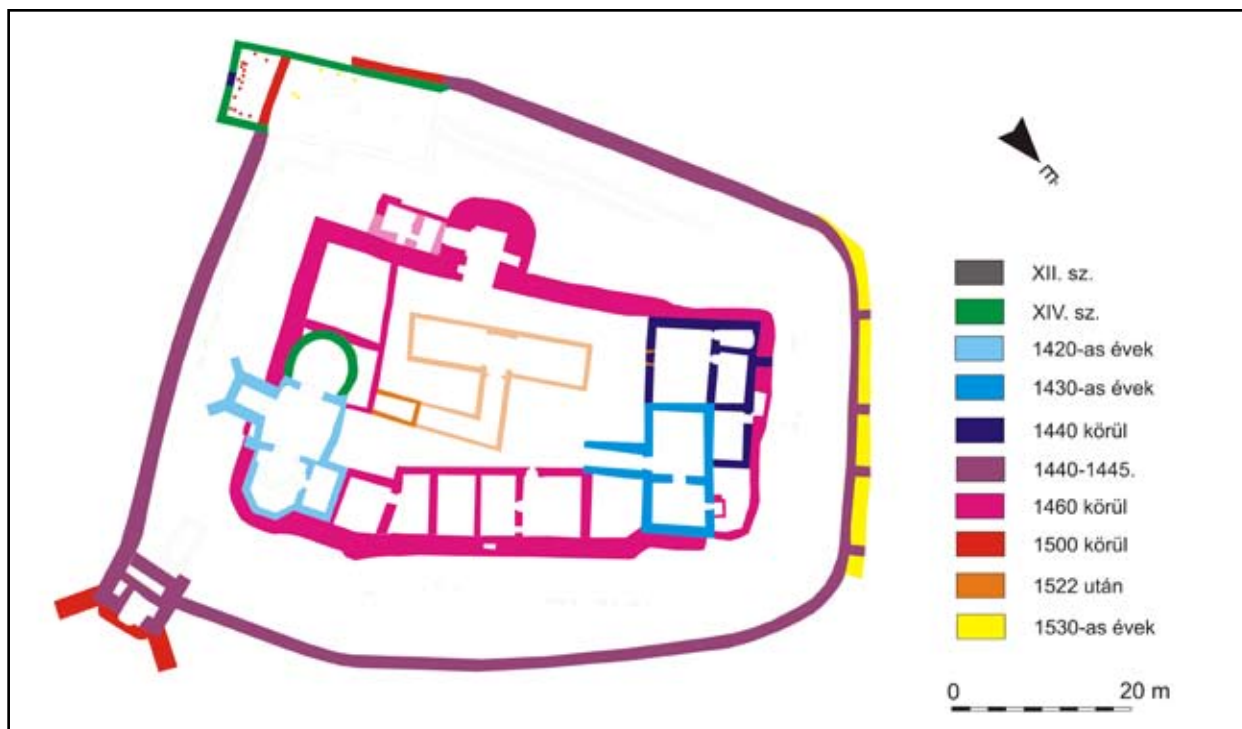

107. A belső várudvar alatti pince

108. A kishánai vár 1543-ban, rekonstrukció

109. A kishánai vár alaprajza 1543-ban

Mohács után Észak-Magyarország újra hadszínterré vált: a két király, Szapolyai János és Habsburg Ferdinánd közötti háborúk különösen sújtották ezt a vidéket. A harcok indokolták a vár újabb erősítését. Ebben az időben bontották le végleg a külsővár délnyugati sarkába befoglalt Anjou-kori udvarházat, kőből épült alagsorát pedig földdel töltötték meg, a feltöltés déli részét pedig levert cölöpökkel erősítették. Ez arra vall, hogy a már meglévő délnyugati ágyúállást kiterjesztették észak felé. Az építkezést a pince feltöltéséből előkerült Szapolyai János pénz datálja.⁴⁸

A külsővár északi falát is jelentősen megerősítették. A fal eredeti külső támpilléreinek közéit elfalazták, így a várfal vastagságát több mint kétszeresére növelték. Ehhez a vastag falhoz a belső oldalon valamilyen faépítményt, talán valamilyen feljáratot csatoltak. Ennek egy falazott köpillére került elő, amelynek oldalain zsilipelt

faszerkezet lenyomata figyelhető meg. Sajnos a fennmaradt pillér nem elég az építmény értelmezéséhez, de alapozási szintje, amely a vár pusztulás előtti utolsó járószintjéhez igazodik építését a legutolsó periódusra teszi.

1543 előtt Kishána Losonczy István kezére került.⁴⁹ Ő engedte át a várat ebben az évben féltestvérének,⁵⁰ a hírhedt rablólovagnak, Csulai Móré Lászlónak. Mórét innen a budai török pasa még ugyanebben az évben kiostromolta, őt és két fiát Konstantinápolyba hurcolta.⁵¹ A romos vár Ország Kristóf tulajdonában volt a 16. század közepén, majd az ő 1567-ben bekövetkezett halála után sógora, Enyingi Török Ferenc szerezte meg. Ezekben az évtizedekben többször is (1559-ben, 1567-ben és 1569-ben) felmerült az erődítmény helyreállításának és végvárrá alakításának terve,⁵² de erre valószínűleg már nem került sor.

Jegyzetek

- 1 Karácsonyi János: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. Budapest 1900. 33.
- 2 Pauler Gyula: A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt. Budapest 1899. I. 413. 154. jegyzet., újabban: Bodó Balázs: A pécsváradai bencés monostor építéstörténete az újabb kutatások tükrében. in: A középkor és a kora újkor régészete Magyarországon. Szerk.: Benkő Elek – Kovács Gyöngyi, Budapest, 2010. I. 349-386., 351.
- 3 A templom titulusa szerepel az 1332-1337 közötti pápai tizedjegyzékben (Pámer Nóra: A kisházi vár feltárása. Magyar Műemlékvédelem 1967-68 (1970) 295-313. 300.)
- 4 A temető legalsó rétegének egyik sírjából III. István király (1162-1172) pénze került elő. (Szabó János Győző: Gótikus pártaövek a kisházi vár temetőjéből. Az Egri Múzeum Évkönyve - Annales Musei Agriensis 8-9. (1972) 57-90. 57.)
- 5 F. Romhányi Beatrix: Kolostorok és társaskáptalanok a középkori Magyarországon. Budapest, 2000. 38.
- 6 1273-ban asztalnokkancellár, 1327-18-ban királyneői tárnokmester volt. (Karácsonyi 1900. 25, 49.)
- 7 Engel Pál: Magyarország világi archontológiája 1301-1457. Budapest. 1996. I. 382.
- 8 Pámer 1970. 298.
- 9 Engel 1996. II. 131.
- 10 Az épületet az ásatási dokumentációban 1964-ben még az ásató Pámer Nóra is régi palotának nevezte, csak az 1970-es publikációjában jelent meg – ott is csak feltevésként – a gazdasági épület elnevezés (Pámer 1970. 302.). Ugyanakkor Pámer Nóra felhívta a figyelmet arra is, hogy ez a nemesi rezidencia legkorábbi épülete, az északi palotánál korábbi eredetű. Ezt támasztotta alá az is, hogy 2010-ben, az épület nyugati oldalán nyitott szelvényünkben megfigyelhettük, hogy az épület pince falai a XIII. századi kerámiával keletkezett barna agyagos réteg, illetve az ezt fedő vékony sárga agyagos járósínt felcsínéről vannak leásva. A pincéhez képest egyértelműen későbbi a várat övező palánkfal, és mindkét kő várfal. Az épületben feltár hypocaustum is ellene szólna a XIV. századnál későbbi keletkezésnek. A keletkezés pontosítását szolgálná a pince első periódusú padlószintjéből származó, a Feld István által vezetett 2010-es ásatáson előkerült leletanyag elemzése.
- 11 Buzás Gergely – Orosz Krisztina: A visegrádi királyi palota. Budapest. 2010. 14.
- 12 Ezeket a karólyukakat a 2010-ben végzett ásatás során figyeltük meg.
- 13 Radu Popa – Nicolae Chidioșan - Antal Lukács: O reședință feudală din secolele XI-XII. la Sînnicolau de Beiuș. Monumente Istorice și de Artă. Nr. 2. 1984. Anul XV. 21-34.
- 14 Magyarország Régészeti Topográfiája 4. Veszprém Megye Régészeti Topográfiája, A Pápai és a Zirci Járás. Szerk.: Torma István, Budapest 1972. 265.
- 15 Az ásatásból ismert 8x16 m-es köépületet egy 1234-es hamis oklevél Róbert esztergomi érsek házának nevezi. Magyarország Régészeti Topográfiája 5. Komárom Megye Régészeti Topográfiája, Esztergom és a Dorogi Járás. Szerk.: Torma István, Budapest 1979. 224.
- 16 Buzás Gergely – Szőke Mátyás: Houses in the fourteenth Century Town of Visegrád, in: Mittelalterliche Häuser und Straßen in Mitteleuropa. Hg.: M. Font – M. Sándor, Varia Archaeologica IX. (2000.)
- 17 Kovács István ásatása, akinek ezúton is szeretnék köszönetet mondani, amiért ásatási eredményeit tanulmányozhattam.
- 18 Engel 1996. II. 131.
- 19 Engel 1996. II. 131.
- 20 Nagy Iván: Magyarország családai. Pest. 1857-1868. VI. 329., Mályusz Elemér: Zsigmond király uralma Magyarországon Bp. 1984. 68.
- 21 Engel 1996. II. 131.
- 22 Szabó 1972.
- 23 Csánki Dezső: Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában I. Budapest, 1890. 67. (DL. 10342.)
- 24 Csányi Károly – Lux Géza: Nána vár romjai. (A m. kir. József Nádor Műgyűjtemény Központjának Építészeti tanácsának közleményei 11.) Technika 1941/2, 81-85.
- 25 Engel 1996. II. 131.
- 26 Pámer 1970. 309.
- 27 Nagy 1857-1868. VI. 329.
- 28 Itt 36 db. Zsigmond quarting került elő Pámer 1970. 303.
- 29 Tóth Csaba: Luxemburgi Zsigmond magyar pénzverése. in: Sigismundus rex et imperator, Művészet és kultúra Luxemburgi Zsigmond korában 1387-1437. Szerk.: Takács Imre. Budapest-Luxemburg 2006. 170-172. 172.
- 30 Szőke Mátyás: Visegrád, Ispánsági központ. Tájak Korok Múzeumok Kiskönyvtára 244. Bp. 1986.
- 31 Fiala A. – Štefaničovič T.: Stavebný vývoj Bratislavského hradu v. 11-13. storičí. Vlastivedný časopis 14. (1965) 75-78.
- 32 Holl Imre: Kőszeg vára középkorban. Budapest 1992. 71-80.
- 33 Buzás – Orosz 2010. 12-16, 141.
- 34 Buzás Gergely – Gróf Péter – Gróf Dániel – Kovács István: Középkori településmaradványok, 18. századi plébániatemplom és temetőrészlet a visegrádi Rév utcából. Folia Archaeologica LII. 2005-2006. 251-287., 252-257.
- 35 Koppány Tibor: A középkori Magyarország kastélyai. Budapest, 1999. 80-81, 209, 56-57. képek.
- 36 Albert 1439-es pénzével keletkezett sír 1966-ban, a templom nyugati bővítményének déli oldalán, a torony mellett került elő (Szabó 1972. 65.), 2008-ban pedig három darab I. Ulászló (1440-1444) érme került elő a templom szentélyétől délre fekvő sírokból.
- 37 Pámer Nóra ásatási szelvényének betöltéséből ugyanis a 2010-es tereprendezés során ilyen szemtöredék került elő.

38 Buzás – Orosz 2010. 134-136.

39 A csatorna sarokpontjába, a farkasveremben beépítettek egy faragott kőmedencét, amely valószínűleg eredetileg valamiféle falikút tálja lehetett, és itt másodlagosan használták fel.

40 Virágos Gábor: The Social Archaeology of Residential Sites. Hungarian Noble Residences and their Social Context in the Thirteenth through to the Sixteenth Century. *Archaeologia Central European Series* 3. 2006. 51. Virágos Gábor az ásatási dokumentációban említett érmet nem tudta beazonosítani a fennmaradt leletanyagban. Amennyiben ez az érme azonos az 1963-as ásatási dokumentáció egyik fotóján szereplő Mátyás aranyforinttal, akkor a pénzt 1479-1485 között verték. (Márton Gyöngyössi – Heinz Winter: Münzen und Medaillen des ungarischen Mittelalters 1000-1526. Sammlungskataloge des Kunsthistorischen Museums 4. Milano – Wien 2007. 104. Kat.-Nr. 1333.)

41 Nagy 1857-1868. VI. 329.

42 Buzás Gergely: A kolozsvári Farkas utcai egykori ferences templom és Erdély késő gótikus építésze. Erdélyi Múzeum LXIII/3-4. Kolozsvár 2001.

43 Ezt az átalakítást a padlósínt megemelésékor keletkezett feltöltés leletanyaga keltezi a XV. század végére, vagy a XVI. század elejére, de a pontos datálásra csak

a Feld István vezetésével 2010-ben itt végzett ásatások leleteinek feldolgozása után lesz lehetőség.

44 A három Kompolti testvér anyja Guthi Országh Katalin volt. (Virágos 2006. 45.)

45 Pámer 1970. 310.

46 Virágos 2006. 51-52.

47 Pámer 1970. 308.

48 Pámer 1970. 303.

49 A Guthi Országh és a Losonczy család kapcsolata a XV. század közepéről ered. Szécsényi II. László két lánya körül Annát Guthi Országh Mihály, Hedviget pedig Losonczy Albert vette feleségül. Ezért Szécsényi László 1460-as halála után rájuk hagyta birtokait, amelyet a két család a következő évszázadban közösen birtokolt. (Nagy. 1865. XII. 345.) Guthi Országh László 1542 körül bekövetkezett halála után Losonczy István feleségül vette özvegyét, Pekry Annát, valószínűleg ezzel a házassággal jutott Losonczy István kezére Kisnána. (Nagy 1857-1868. VII. 176, VIII. 285.)

50 Nagy 1857-1868. VII. 560.

51 Istvánffy Miklós Magyarország dolgairól írt története Tállyai Pál XVII. századi fordításában. I/2. Sajtó alá rendezte: Benits Péter, Budapest 2003. 85-87.

52 Pámer 1970. 310.